

ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-КЛАСНИХ КЕРІВНИКІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ УКРАЇНИ

У статті відзначено недостатню обґрунтованість концептуальних завдань гендерної підготовки студентів та доведено необхідність розробки системи підготовки студентів-майбутніх класних керівників до впровадження гендерного підходу у загальноосвітні школи України. Визначено основні етапи цієї підготовки. З урахуванням специфіки навчального процесу у вищому педагогічному закладі освіти розкрито зміст кожного з етапів підготовки студентів-майбутніх класних керівників до впровадження гендерного підходу у загальноосвітні школи.

Ключові слова: гендерний підхід, гендерна соціалізація, гендерна освіта, гендерне виховання, класний керівник.

Упродовж останнього часу в Україні та світі значно активізувались наукова думка й діяльність, спрямовані на гендерні перетворення, зокрема й у системі професійної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів. Цьому сприяли проведені наукові дослідження з проблем: теорії та методології гендеру (О. Вороніна, І. Горошко, І. Жеребкіна, Г. Тьомкіна та ін.); гендерної психології та педагогіки (Т. Говорун, О. Кікінежді, І. Кон, В. Кравець, О. Луценко та інші); гендерної освіти та гендерного виховання (С. Вихор, Н. Єрофеева, О. Каменська та інші); інтеграції гендерного підходу у систему вищої професійної і педагогічної освіти (С. Вихор, І. Іванова, І. Луценко, І. Мунтян, О. Цокур та інші).

Сучасний стан підготовки вчителів до організації гендерного виховання як за кордоном, так і в нашій країні перебуває в стані пошуку, експерименту, а підготовка майбутніх класних керівників до впровадження гендерного підходу у загальноосвітні школи України взагалі знаходиться поза увагою науковців, хоча необхідність гендерного виховання та підготовки педагогічних кадрів для вирішення даної проблеми визнана переважною більшістю розвинених країн світу, що й зумовило **актуальність нашого дослідження**.

Проаналізувавши досвід роботи ВНЗ з навчання студентів організації впровадження гендерного підходу у загальноосвітні школи України, встановлено, що, хоча окремі напрями комплексного підходу реалізуються, але відсутня систематичність, яка передбачає використання усіх видів діяльності, з урахуванням завдань гендерного виховання школярів. За результатами проведеного на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка анкетування тільки 39 % опитаних студентів мають уявлення про основні напрямки, особливості гендерного виховання школярів, 20 % ніколи не замислювалися над існуванням цієї проблеми, 41 % – під гендерним вихованням розуміють статево просвітництво.

Очевидним є те, що:

- у вітчизняній практиці не має цілісної обґрунтованої системи підготовки майбутніх класних керівників до вирішення проблем гендерного виховання в загальноосвітніх школах України;
- у багатьох вищих педагогічних закладах освіти ця проблема залишається поза увагою;
- існуюча система навчальної роботи обмежує взаємозв'язок практичної та теоретичної підготовки студентів до роботи у цьому напрямку;
- педагогічна практика, яка є невід'ємною складовою процесу підготовки, не включає питання гендерного виховання школярів;
- не приділяється спеціальної уваги формуванню у майбутніх вчителів-класних керівників професійних мотивів, інтересу до роботи із гендерного виховання.

З урахуванням усіх вищевказаних нюансів, сформовано мету дослідження, що передбачає виділення етапів підготовки студентів-майбутніх класних керівників до впровадження гендерного підходу у загальноосвітні школи України та їх основного змісту.

Процес навчання у вищому педагогічному закладі має передбачати поєднання теорії та практики у підготовці майбутніх класних керівників. Необхідно цілеспрямовано орієнтувати студентів на майбутню педагогічну діяльність, формувати у них уявлення про сутність гендерного виховання в умовах школи та сім'ї, ознайомлювати з проблемами, труднощами гендерного виховання школярів, формувати уміння організувати взаємини з батьками вихованців, проектувати розвиток особистості дитини, корегувати можливі відхилення в гендерній поведінці. Потрібно створити оптимальні умови для самостійного визначення майбутніми вчителями-класними керівниками завдань гендерного виховання дітей різного віку.

Підготовка до організації гендерного виховання школярів може здійснюватися у двох варіантах.

Перший варіант полягає в тому, що питання гендерної соціалізації, гендерного виховання школярів розкриваються через психолого-педагогічний, медико-біологічний, загальнокультурний блоки та методики навчання.

У другому варіанті підготовки доцільно з низки дисциплін перенести частину годин на обов'язковий курс "Гендерне виховання школярів", щоб комплексно висвітлити дану проблему, інтегруючи знання різних галузей науки.

Підготовка майбутніх класних керівників до реалізації гендерного підходу у загальноосвітніх школах у повному обсязі може реалізуватися, починаючи з другого, третього курсів навчання, коли студенти вивчають курси теорії виховання і навчання, історії педагогіки, психології, гендерної педагогіки, підготовки учнівської молоді до сімейного життя. На першому етапі, який охоплює перший рік навчання та навіть довузівську підготовку, передбачено розвиток творчої спрямованості, інноваційної культури, посилення уваги щодо пошуку та пізнання власної жіночої / чоловічої індивідуальності. З урахуванням цих аспектів підготовка майбутніх класних керівників до реалізації гендерного підходу складається з таких етапів.

Перший етап – інформаційно-діагностичний (дovuзівська підготовка, 1 курс); другий етап – теоретико-практичний (2 – 3 курси); третій етап – рефлексивно-аналітичний (4 та 5 курси, а також післядипломна підготовка).

Перший етап (початковий) – інформаційно-діагностичний передбачає професійне самопізнання, осмислення особливостей своєї індивідуальності як представника певної статі, розвиток творчих здібностей, формування у студентів здібностей виявляти, формувати, аналізувати і вирішувати творчі педагогічні завдання, проблемні педагогічні ситуації на основі аналізу типових педагогічних ситуацій і власного соціального досвіду, розвивати критичність мислення, адекватну самооцінку, здібності до саморефлексії достоїнств та недоліків, орієнтації на самовдосконалення індивідуальності.

Початковий етап підготовки студентів до реалізації гендерного підходу у загальноосвітніх школах збігається з початком професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Це період адаптації до нового середовища, тому, для більш ефективного перебігу адаптації, на першому курсі студенти вивчають "Вступ до педагогічної професії", "Загальну психологію", завдяки чому, майбутні вчителі-класні керівники переконуються у необхідності цих дисциплін як основ педагогічної діяльності; у студентів виникає зацікавленість до теорії та практики формування особистості, пізнання себе як майбутнього вчителя, класного керівника. Для ефективного впровадження майбутніми класними керівниками гендерного підходу у загальноосвітні школи, вищезгадані навчальні курси мають містити не лише теми, на кшталт: "Загальна і професійна культура вчителя", "Технологія педагогічного спілкування", "Професійне самовиховання вчителя" тощо, а й теми гендерного спрямування, наприклад: "Гендерні ролі", "Типи сімейних взаємовідносин та моє дитинство", "Гендерна поведінка та особливості взаємовідносин статей у громадських місцях, у сім'ї, у школі, виші, з друзями у функціонально-рольових та емоційно-особистісних відносинах", "Сутність позитивної гендерної соціалізації, гендерного виховання та мої можливості у цих процесах як майбутнього вчителя-класного керівника". В межах такої дисципліни, як культурологія, яку студенти освоюють на першому курсі навчання, для вивчення варто запропонувати ті теми, які б ознайомили студентів з особливостями гендерного виховання та взаємовідносин статей у різних культурах та у різних вікових періодах життя людства.

Зміст вищезазначених дисциплін має охоплювати знання про шляхи самодіагностики особливостей жіночої / чоловічої індивідуальностей, потенціалу педагога-класного керівника і прийоми професійного становлення; знання про норми статевої поведінки, прийняті у суспільстві; трактування таких понять, як "гендерний підхід", "гендерна соціалізація", "гендерне виховання", "жіноча / чоловіча індивідуальність", "культура взаємовідносин статей".

Варто зазначити, що важливе значення при підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності, зокрема до діяльності класного керівника як суб'єкта гендерної соціалізації підростаючого покоління, мають міждисциплінарні курси та спецкурси. Використання різних варіантів навчальної діяльності дозволяє проектувати новий зміст навчального процесу. Такі курси мають охоплювати знання, педагогічні ситуації, рольові ігри, пов'язані з уявленнями про гендерні стереотипи та сучасні гендерні ролі, особливості гендерної соціалізації, жіночу / чоловічу індивідуальності, культуру взаємовідносин статей. На думку С. А. Козлової, такі курси сприяють розвитку у майбутніх фахівців самостійності мислення, допомагають визначити професійні інтереси, вчать виконувати творчі завдання, прищеплюють смак до дослідницької діяльності та сприяють глибокому знанню предмета [1].

Організація спецкурсу з проблеми гендерного виховання школярів є доцільною тому, що він стає основою для науково-дослідної роботи майбутніх вчителів-класних керівників. На думку В. А. Сластьоніна, природа педагогічної діяльності вимагає від учителя вміння досліджувати навчально-виховний процес, розкривати його протиріччя і рушійні сили, застосовувати науковий підхід до його організації. Це диктує необхідність озброювати студентів знанням методик і процедур педагогічного дослідження, початковим досвідом наукової роботи з проблем теорії навчання і виховання, психології [2].

Другий етап (основний) – теоретико-практичний (2 – 3 курси) – ознайомлення з соціальними та науковими передумовами виникнення ідеї гендерного виховання, його основні поняття, сучасні підходи до проблеми виховання школярів у процесі їх гендерної соціалізації, сучасні концепції виховання хлопчиків та дівчат, знайомство із загальноосвітніми навчальними закладами, творча інтерпретація концепції гендерного виховання у взаємозв'язку із потенційними можливостями навчального закладу, віковими та індивідуальними особливостями дітей і вчителів, засвоєння методів педагогічного дослідження. На цьому етапі відбувається загальна орієнтація студентів у педагогічній реальності, актуалізуються шкільні проблеми та потреби, формуються цілі та завдання виховання школярів у межах гендерного підходу.

На другому етапі формування готовності студентів до реалізації гендерного підходу у загальноосвітніх школах, починаючи з 2 – 3 курсів (відповідно до навчального плану кожного факультету) студенти у процесі лекцій, семінарських занять мають вивчати історію розвитку ідей гендерного виховання (диференційованого, статевого виховання), сучасні підходи виховання школярів у процесі їх гендерної соціалізації, концепції виховання хлопчиків та дівчат у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, вивчати особливості гендерної соціалізації дітей молодшого шкільного, підліткового та раннього юнацького віку.

Тематичний зміст підготовки студентів до діяльності класного керівника як одного із суб'єктів впровадження гендерного підходу у загальноосвітні школи на другому етапі має реалізовуватись за допомогою спецкурсу "Гендерне виховання школярів" та фрагментарно через зміст таких курсів, як: "Педагогіка", "Історія педагогіки", "Вікова психологія", "Освітні технології", "Методики виховної роботи у дитячих оздоровчих таборах"; педагогічної практики у загальноосвітніх навчальних закладах у ролі класного керівника; літньої педагогічної практики у ролі вихователя літнього оздоровчого табору. Темі для вивчення: "Виникнення ідей гендерного виховання та їх розвиток у вітчизняній педагогіці", "Сучасні підходи у вихованні школярів у процесі їх гендерної соціалізації", "Концепції виховання дівчат та хлопчиків у рамках гендерного підходу", "Особливості гендерної соціалізації дітей підліткового віку", "Особливості гендерної соціалізації старшокласників та завдання гендерного виховання", "Методика гендерного виховання", "Практикум розвитку інтелектуальної сфери", "Практикум розвитку мотиваційної сфери", "Практикум розвитку емоційної сфери", "Практикум розвитку діяльнісної сфери", "Практикум розвитку саморегуляції", "Проектування цілісного "Я" (жіночої / чоловічої індивідуальності, педагога-класного керівника).

У процесі формування готовності студентів до діяльності класного керівника як суб'єкта гендерної соціалізації необхідно формувати риси особистості, що є "ядром" особистості майбутнього вчителя-класного керівника, який здатен орієнтуватись у сучасній педагогічній реальності, своєчасно реагувати на соціальні зміни, до таких належать: ініціативність, самостійність, рефлексивність, прогнозування результатів власної гендерної поведінки та гендерного виховання школярів, адекватна оцінка своїх можливостей, критичний аналіз своєї гендерної поведінки, планування педагогічної діяльності у межах гендерного підходу.

Особливо треба зупинитися на педагогічній практиці студентів у період основного – теоретико-практичного етапу підготовки студентів до виховання школярів у межах гендерного підходу. Педагогічна практика є невід'ємною частиною професійної підготовки майбутнього вчителя-класного керівника, забезпечує з'єднання теоретичних знань студента з його практичною роботою у ЗОШ, сприяє розвитку індивідуальної і професійної саморефлексії як засобу пізнання і аналізу студентом явищ власної свідомості та діяльності (погляд на власне гендерне самопізнання, гендерну поведінку і професійні орієнтири у вирішенні проблеми гендерного виховання школярів). Проте, щоб педагогічна практика дала результати, варто зробити наступне:

а) на першому, другому курсах навчання необхідно:

- розвивати у студентів інтерес до педагогічної діяльності;
- формувати у них первинні організаторські уміння і навички;
- розвивати уміння аналізу та самоаналізу організації різних видів діяльності з дітьми різного віку;
- формувати уявлення про можливості організації гендерного виховання школярів в умовах загальноосвітньої школи.

б) на третьому, четвертому та п'ятому курсах:

- розвивати у студентів професійну зацікавленість у вирішенні завдань гендерного виховання школярів;
- формувати уміння і навички організації роботи з гендерного виховання школярів, ґрунтуючись на диференційованому, з урахуванням статі, підході до організації різних видів діяльності;
- проводити різні форми роботи з гендерного виховання;
- вивчати досвід роботи з дітьми та їх батьками, умови організації предметно-розвиваючого середовища в загальноосвітній школі.

Другою, завершальною складовою підготовки студентів до впровадження гендерного підходу у загальноосвітні школи України на цьому етапі є літня педагогічна практика у літніх оздоровчих таборах. Це одна з найбільш самостійних, складних практик, в якій розкриваються гендерні (індивідуальні і професійні) орієнтири студентів, реалізується їх творчий потенціал, але й відстежуються недоопрацювання у професійній підготовці студентів.

Третій етап (завершальний) – рефлексивно-аналітичний (4 – 5 курси) – починається з конференції про підсумки літньої педагогічної практики. Аналіз звітів студентів засвідчує процес їх гендерного самовдосконалення. Літня педагогічна практика дозволяє кожному студенту / студентці проаналізувати успіхи і невдачі у реалізації авторських програм "Виховання школярів в рамках гендерного підходу", під час першої самостійної практики (на протязі 24 годин поряд з дітьми), відчутти "смак" педагогічної професії (чи переконатися в тому, що професія вчителя не для студента / студентки, проте, педагогічні знання є необхідними для виховання власних дітей та позитивних взаємовідносин у сім'ї) і надалі обдуманно відноситься до спецкурсу та практикумів по вихованню школярів у межах гендерного підходу, приділяючи більше уваги тим знанням, умінням і навикам, які важливі для нього / неї.

Третій етап підготовки студентів до роботи по вихованню школярів у межах гендерного підходу спрямований на відстеження результатів експериментальної роботи, самоаналізу професійної діяльності; аналітичної діяльності по розвитку концепції виховання школярів у межах гендерного підходу. На цьому етапі формуються індивідуально-творчі позиції вчителя-класного керівника як система його поглядів і установок, рівень інноваційної культури відносно проблеми виховання школярів у межах гендерного підходу і педагогічне кредо по відношенню до майбутньої самостійної педагогічної діяльності. До 4-5 курсів ускладнюється статево-рольовий репертуар багатьох студентів від дівчини / юнака до жінки / чоловіка, матері / батька. Взаємовідносини дружби, любові у багатьох доповнюються сімейними прив'язаностями, новими обов'язками, що підвищують інтерес до проблеми гендерного виховання у зв'язку з вихованням власних дочки / сина.

На даний час, на жаль, весь навчальний процес у виші не є особистісно-орієнтованим, індивідуально-творчим. Навчальні програми пропонують лише об'єм знань, умінь і навичок, є своєрідною інформаційною системою, обов'язковою для засвоєння незалежно від індивідуальності студента. Більшість з них орієнтовані на формування особистісних якостей, становлення особистості. Гендерні стереотипи, засвоєні студентами з дитинства у сім'ї, школі прямо чи опосередковано впливають на дівчат і хлопців-школярів, з якими студенти взаємодіють у процесі педагогічної діяльності. Чим раніше студенти починають рефлексувати свої індивідуальні особливості як представника конкретної статі, тим швидше й ефективніше буде реалізовуватись індивідуальна і професійна підготовка студентів до виховання школярів у рамках гендерного підходу.

Організація особистісно-орієнтованого навчання, індивідуально-творчого виховання передбачає розробку навчальних програм, програм спецкурсів і спецпрактикумів, ціль яких не передача знань, а постійне збагачення досвідом творчості, формування механізму самореалізації особистості, індивідуальності кожного студента / кожної студентки як майбутнього професіонала, осмислення індивідуальних особливостей і можливостей самовдосконалення своєї жіночої / чоловічої індивідуальності. Вимоги до підготовки на різних етапах вузівського навчання різні, міняється їх характер, підхід до оцінки програм з врахуванням реального вкладу у розвиток індивідуальності, особистості.

В навчальних програмах вищих педагогічних закладів освіти, в педагогічній практиці не закладений необхідний для ефективної роботи із гендерного виховання обсяг знань, що обумовлює необхідність вдосконалення змісту існуючої системи підготовки майбутніх класних керівників до організації гендерного виховання дітей шкільного віку.

Процес підготовки майбутніх класних керівників до виховання школярів в межах гендерного підходу на всіх етапах має відповідати наступним вимогам:

- наступність всіх етапів підготовки;
- психологічна діагностика індивідуального та професійного потенціалу студентів;
- формування у студентів творчої активності та мотиваційно-цілісного ставлення до дівчаток / хлопчиків, дівчат / юнаків;
- взаємозв'язок методологічної, педагогічної, психологічної та фахової підготовки студентів;
- формування у них інноваційної культури;
- забезпечення єдності педагогічної практики та теоретико-дослідницької підготовки;
- інтеграції знань у руслі гендерного підходу;
- взаємодії різних дисциплін та форм роботи зі студентами;
- забезпечення готовності майбутнього вчителя-класного керівника до вирішення поставлених перед ним / нею завдань.

Для ефективної організації підготовки майбутніх класних керівників до впровадження гендерного підходу у загальноосвітні школи України недостатньо наявності у студентів мотивів, інтересу до

вирішення завдань гендерного виховання в загальноосвітніх школах, необхідно сформувати у них професійні мотиви діяльності у цьому напрямку.

Для вирішення цієї проблеми потрібно, передусім, забезпечити студентів інформацією про особливості гендерної соціалізації та гендерного виховання дітей різного віку.

Формування готовності майбутніх вчителів-класних керівників до виховання школярів у межах гендерного підходу передбачає врахування багатоаспектності і комплексності феномену людської статі і орієнтування на інтеграцію всіх цих аспектів у цілісну картину спроможну задовольнити людину як статево істоту в єдності її тілесної і духовної субстанцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Козлова С. А. Нравственное и трудовое воспитание школьников : [учебное пособие] / С. А. Козлова. – М. : Академия, 2002. – 192 с.
2. Слостенин В. А. Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Слостенин. – М. : Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
3. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : [навч. посібник] / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kozlova S. A. Nравstvennoe i trudovoe vospitanie shkolnikov [Pupils' Moral and Labour Education] : [uchebnoe posobie] / S. A. Kozlova. – M. : Akademiya, 2002. – 192 s.
2. Slotionin V. A. Uchebnoe posobie dlya studentov pedagogicheskikh uchebnykh zavedeniy [The Educational Textbook for Students of Higher Educational Institutions]. – M. : Shkola-Press, 1998. – 512 s.
3. Kravets V. P. Genderna pedagogika [Gender Pedagogy] : [navch. posibnyk] / V. P. Kravets. – Ternopol : Dzhura, 2003. – 416 s.

Матеріал надійшов до редакції 04.04. 2014 р.

Гоголь-Саврій М. В. Етапи підготовки майбутніх учителів-класних керівників до впровадження гендерного підходу в загальноосвітні школи України.

В статті отмечена недостаточная обоснованность концептуальных задач гендерной подготовки студентов и доказана необходимость разработки системы подготовки студентов-будущих классных руководителей к внедрению гендерного подхода в общеобразовательные школы Украины. С учетом специфики учебного процесса в высшем педагогическом учебном заведении раскрыты содержание и продолжительность каждого из этапов подготовки студентов-будущих классных руководителей к внедрению гендерного подхода в общеобразовательные школы.

Ключевые слова: *гендерный подход, гендерная социализация, гендерное образование, гендерное воспитание, классный руководитель.*

Gogol-Savriy M. V. Stages of Students' Training as Future Class Teachers to Implement the Gender Approach in Ukrainian Schools.

The article notes the lack of validity of the conceptual challenges of students' gender training and the necessity of developing a system of students' training as future class teachers to implement the gender approach in Ukrainian secondary schools. By analyzing the experience of higher pedagogical educational institutions to train students, promoting the gender approach in secondary schools of Ukraine, the author states the absence of the developed system of teachers-specialists, who would provide the use of all activities on the basis of objectives of schoolchildren's gender upbringing. Basic requirements and recommendations for organizing the students' gender training as future class teachers are clarified. The main preoperational stages are determined: the first phase – information and diagnostics (Institute preparation, 1 year); the second stage – the theoretical and practical (2 – 3 courses); the third stage – reflective and analytical (4 and 5 courses and postgraduate training). The special attention is paid to the teaching practice in the secondary school and the summer student teaching in summer camps, which are an integral part of future teachers' training as class teachers and secure the connection between the theoretical knowledge and the practical work, promote to the development of the personal and professional self-reflection as a means of knowledge and analysis of the student's own awareness of events and activities.

Keywords: *gender approach, gender socialization, gender education, gender upbringing, class teacher.*